

kesztőinek az a törekvése, hogy a történeti segédtudományokat össze-egyeztessék és felhasználják a történeti adatok egyeztetéséhez. A későbbi korszakban, amikor az írásos emlékek száma már sokkal nagyobb és maguk a források is részletesebbek, a mai követelményeknek jobban megfelelők, biztosabb talajon álltak a szerzők, akiknek szaktudásáról, tudományos igényességéről és szorgalmáról csak elismeréssel lehet nyilatkoznunk.

Külön is ki szeretnénk emelni a kötet példás kiállítását. Nem kevesebb, mint 260 illusztráció díszíti, emlékeztetve a Magyar Történelmi Társulat kiadásában megjelent ötkötetes Magyar Művelődéstörténetre. Az illusztrációk, néhány modern szkéma kivételével, egykorú metszetek, festmények, szobrok, ruhák vagy egyéb használati eszközök reprodukciói, vagy egykorú épületekről készült fényképfelvételek, amelyek rendkívül izléseesen egészítik ki a könyv mondanivalóit.

Bélay Vilmos

Olga Łaszczyńska,

Rachunki bułowy zamku krakowskiego 1535 (Kraków 1955)

Olga Łaszczyńska,

Rachunki generalne Seweryna Bonera 1545 (Kraków 1955)

(Zródła do dziejów Wawelu I—II.)

A krakkói Wawel történetére vonatkozó források sorozatának első két kötete fekszik előttünk. Mind a kettő számadáskönyv, Seweryn Boner idejéből.

Boner (1486—1549) egyéb méltóságai mellett 1523—1549 között krakkói nagyprokurátor volt. (Rachunki budowy... [továbbiakban I.] 1. 1. j. és Rachunki generalne... [továbbiakban II.] 1. 1. j.) Számadásokat vezetett a neki kiutalt királyi jövedelmekről és az ezekből a királyi udvartartás számára kifizetett összegekről. Ezekből az összegekből folyósított viceprokurátorának a krakkói vár építésére és karbantartására, aki erről szintén számadásokat vezetett.

A számadások szinte hiánytalanul megvannak Boner hivatalnokoskodása idejéből. Az építési számadások egy-egy naptári évet ölelnek fel, 1524—1548-ig 18 kötet maradt fenn. Ezeket — az 1535. évi kivételével — kiadta Chmiel Wawel c. munkájában. (I. VII—VIII.)

Az udvartartási számadások közül nem egy több évi időszakra vonatkozik, mások ellenben csak egy naptári évet tartalmaznak. Nagy részük szintén fennmaradt, és zömében Chmiel adta ki ugyanott. (II. VII.)

Az ismertetendő két kötet közül az első az 1535. évi építési, míg a második az 1545. évi udvartartási számadás. A kötetek élén rövid bevezetés található, majd a számadások szövege következik, amelyeket igen részletes és alapos jegyzetek kísérnek. Széleskörű irodalom felhasználásával készültek ezek a jegyzetek. Szinte minden, a számadásokban előforduló személy életrajzi adatait megismerhetjük belőlük. A szövegről részletes mutatók készültek. Néhány képtábla is kiegészíti a köteteket. Ezek az eredeti kötetek kötéseit, vízjeleiket és néhány lapot ábrázolnak.

A kiadványok tekintettel vannak az egykori lapszámozásra is: ezeket szögletes zárójelben a szöveg mellett balra mindig feltüntetik.

Maguk a számadások eltérnek a korabeli — helyesebben néhány évtizeddel korábbi — magyar királyi számadásoktól. Ez utóbbiak ugyanis a különféle jellegű kiadásokat időrendben együtt, mintegy kiadási naplóként tüntetik fel (pl. az Ernuszt-féle számadásban egyesített különféle számadások), míg a lengyel számadásokban a bevételek és kiadások tárgyi csoportokból álló fejezetekben vannak összeállítva. A csoportokon belül időrend van. Ha egy csoportban nem volt kiadás, azért üres lapot hagytak számára. Pl. az 1545. évi számadásban a diplomáciai kiadások rovatai üresen maradtak. (II. 36.)

Az udvartartási számadás végén összesítést találunk az egyes tárgyi csoportok kiadásainak végösszegéről és az egész számadás eredményéről. Az építési számadás végén semmiféle összesítés nincs.

Sajnálatos, hogy Łaszczynska, aki egyébként nagyon gondosan járt el, nem készített tartalomjegyzéket ezekről a tárgyi fejezetekről, pedig ez nagy segítséget nyújthatna a kutatóknak.

Mindkét számadás garasban és dénárban számol. (18 dénár: 1 garas.) Azonban 1535-ben márkára, 1545-ben (számítási) forintra számítják át. 48 garas = 1 márka, illetőleg 30 garas = 1 forint. Más pénznemben történt fizetések át vannak erre a rendszerre számítva, kivételt egyedül a magyar aranyforint képez 1545-ben. Ezt ugyanis nem számítják át lengyel pénzre, és a magyar forintban történt kifizetéseket külön számolják el. Ebben az évben Boner bevétele 30 garasos számítási forintban 7579 Ft 9 gr 13 dén., míg magyar aranyban 12 614 Ft. (A kiadásoknál viszont csak 966 magyar aranyforintot ad ki.) (II. 118.)

Az 1535. évi építési számadást Boner viceprokurátora, Melchior Czyrzowski vezette a főnökétől a krakkói vár építési költségeire neki utalványozott összegekről. Czyrzowski 1525—1542 közt volt krakkói viceprokurátor. (I. 1. 2. j.)

A számadás a királyi vár építési kiadásával kezdődik. Sorra veszi a különböző mesteremberek részére történt kifizetéseket. Megismerjük a mesterember nevét, a vele dolgozó segédek számát és azt, hogy hány napra és milyen bért kaptak. Többnyire hetenkint fizettek. Szerepelnek (külön fejezetekben) kőművesek, ácsok, kovácsok, asztalosok, festők, üvegesek, kádárok. Az építőanyagok mennyiségét, árát és szállítási költségeit is feltünteti a számadás. Külön rovatokat találunk a téglá (külön-

böző fajtájúak), kő, föld, homok, agyag, gerenda, deszka, zsindey részére. Van egy vegyes rovat is, amely a legkülönbözőbb jellegű kiadásokat tartalmazza.

A szorosan vett királyi vár után a fegyvertár, a királynéi nagyobb és kisebb kert, a királyi és királynéi kocsiszín, az istálló-mester lakása és több vidéki épület építkezésére történt kifizetésekkel találkozunk. Mindegyiknél találunk külön rovatokat a fenti csoportok némelyikéből.

A festőknél nem nagyon lehet megkülönböztetni a művészeket a falfestőktől. Néhány név, pl. Hans Dürer, Stanislaw Szczerba, Andrzej Jungholz stb. ismeretes közülük.

Közvetlen magyar vonatkozású adatot nem találunk. János király későbbi felesége, Izabella ágya elkészítésére fizettek (I. 20, 59) és készítettek két ládácskát a részére. (I. 62.)

Az egyik téglakészítő, Leonard Foglweder (I. 84—85.) talán magyarországi származású. Mátyás királyunknak volt egy hasonló nevű pénzügyi bizalmasa: budai polgár és bécsi háztulajdonos.

A második kötet éppen egy évtizeddel fiatalabb; 1545. évből Boner udvartartási számadása.

A számadás elején a bevételeket állítja össze Boner. Ezek a különböző sókamarákban és szalinákban eladott sóból, Péterfillérekéből, a Fuggerek által szerződés szerint évente fizetendő 200 (számítási) forintból (II. 20—21.), továbbá Boner egyéb tisztségei tiszta jövedelméből tevődnek össze.

A kiadások — akár az építési számadásnál, vagy ebben a számadásnál a bevételek — tárgyi fejezetekre oszlanak.

Először a király személyes szükségleteire, illetőleg utasítására történt kifizetésekkel találkozunk. Ebben a fejezetben zömében luxus élelmiszerek szerepelnek, amelyeknek egy részét Nürnbergben és Boroszlóban vásároltak meg Boner faktorai. Persze egyéb kiadás is van: pl. alamizna apácák részére.

A következő fejezet ékszerekkel kapcsolatos kiadásokkal foglalkozik, majd néhány tanácsos és aulicus részére történt kifizetés után a mesteremberek bérei, azután a futárok következnek. Ezek közt szerepel annak a 10 Joachimstaler (eredetiben: jochemtaler) összegű kölcsönnek megtérítése a Fuggerek faktorainak, amelyet gazdáik adtak Boner Speierbe küldött ügynökének. (II. 40.) Majd szállítási kiadásokkal találkozunk.

A királyi rész után a királynéira vonatkozó fejezetek következnek. Sforza Bona személyes szükségletei között leginkább bor (magyar és olasz) szerepel. Udvarmesterének május havi bére után olasz cselédeknek fizetését foglalták írásba.

Míg a királykisasszonyok (Zsófia, Anna, Katalin) részére gyöngyöket, ékszereket, selymeket vásárolnak, addig az ifjabb király, Zsigmond Ágost kiadásait leginkább az utazásai alkalmával elfogyasztott élelmiszerek, lakásának berendezése töltik ki. A fiatal, még ebben az évben meghalt neje, Habsburg Erzsébet részére nyitott fejezet zömét már a temetési költségek felsorolása teszi ki.

Ezek után a konyha (zömében fűszer), borospince, istálló kiadásai következnek. Érdekes, hogy a királyi udvar a zabot, szénát és szalmát vásárolta, pedig feltehetően a királyi birtokokról is hozzájuthattak. Elég komoly összeget adtak ki ezekre : 3859 Ft 2 gr 15 dénárt (II. 89.) számítási pénzben, amikor az összkiadás 31 587 Ft 16 gr 13 dén. és 966 magyar aranyforint ! (II. 118.) És ebben az összegben nem szerepel a királyi utazások alkalmával vásárolt abrak!

Hosszú rész foglalkozik a királyi udvartartás vidéki utazásainak költségeivel. Úgy látszik, hogy a legapróbb részletekig (pl. zsemlye) mindent vásároltak (élelmiszer, abrak, bor). Itt csak az uralkodó, neje és leányai között utazásai szerepelnek, fiáét — miként láttuk — külön tüntették fel.

Ezek után találkozunk a krakkói vár építésére a viceprokurátornak utalványozott összegekkel. A viceprokurátor ezek felhasználásáról külön számadást vezetett : ilyen számadás az előbb ismertetett 1535. évi. 1545-ben többet kapott a viceprokurátor, mint akkor. Most ugyanis 4076 számítási forintot, garasra átszámítva 122 280 garast, míg akkor 2260 márkát, azaz 108 480 garast kapott.

Volt olyan építési kiadás is, amelyet Boner közvetlenül fizetett ki. A fentihez képest csak jelentéktelen összeg : 216 Ft 15 gr. Ólmot vettek rajta a Fuggerek ügynökeiktől (II. 99.), de a nagyobb tételt a királyné fürdőszobájának költsége képezte.

A katonai kiadásokat ágyúk és egyéb hadiszerek készítése, tűzmesterek fizetése jelenti. Igen érdekes egy tűzmesteri szerződés, ami bekerült a számadásba. Michael Sedorfot felfogadta a király tűzmesternek, azzal, hogy Kamieniec városban kell szolgálnia. Mindenben engedelmessé kell a város előljáróságának. Köteles puskaport, salétromot is gyártani. A király minden évre fizet neki 50 számítási forintot és hét özlundeni posztót, míg a kamienieci polgároktól szabad lakást kap. Ha tábori szolgálatra kell vonulnia, akkor kiadásait úgy térítik meg, mint a király többi tűzmesteréét. (II. 104.)

A számadás végén a sószállítás költségeit, majd néhány kisebb kiadást (papír, viasz stb.), végül pedig az összegezéseket találjuk meg.

Magyar vonatkozásban a magyar bor a leglényegesebb adat. Az udvar — még Bona királyné is — leginkább magyar bort ivott. Alig találjuk egyéb — pl. olasz, morva, osztrák — bor említését. Bonának Szentgyörgyről (Pozsony megyében), majd Kassáról közvetlenül vásárolnak és szállítanak bort. (II. 42, 45.) Boner is vásároltat szolgája által az udvarnak. Még 1544-ben küldte el Magyarországra, Morvaországba és Ausztriába. Nálunk Pozsonyban, Szentgyörgyben, Sopronban és Kőszegen járt (esetleg Bazinban is). Meg kell jegyeznünk, hogy a számadás kiadója itt hibát követett el. A felsorolásban Edenburg után következő Ginciumot, ami nyilván Kőszeg német nevével, Günsszel azonos (II. 76.), sajtóhibának véli Lincium helyett. (Uo. a. j.) Valószínűleg egy másik névnel is tévedett. Pozsony és Szentgyörgy között egy Lepesingum nevű helység szerepel. Łaszczynska Szászországba helyezi (II. 75. 156. j.),

pedig csak a fenti három ország jöhetne szóba, és a helység magyar helységek közt van felsorolva. Valószínűleg a Pozsony megyei Bazin mezővárosról van szó, amelyet német oklevelek gyakran neveznek Pösingnek.

Gyakrabban szerepel a kassai bor. (II. 78, 81, 83. stb.) Ez alatt valószínűleg a hegyaljai értik, hiszen a kassai polgároknak nagy szőlőik voltak a Hegyalján, és a borkereskedelemben is tevékeny részt vettek.

Számadáskönyveink igen gazdag anyagot tartalmaznak a XVI. sz. első felének mind gazdasági, mind kultúrtörténetére vonatkozóan. Természetesen nemcsak a lengyel viszonyok kutatói használhatják eredményesen, hanem a magyar kutatás számára is segítséget nyújthat. Nem számítva azt a kevés közvetlen adatot, mint a magyar bor és aranypénz nagyfokú elterjedése, továbbá a bor magyarországi ára (mert a borvásárlásnál meg van adva a bor ára Kassán vagy Szentgyörgyön, továbbá külön a szállítási költség is), hanem még inkább a közvetett adatok segíthetnek bennünket. Az udvartartás élete, valamint a várépítkezés analógiát nyújthat magyar kutatóinknak, akiknek — sajnos — nem áll rendelkezésre ilyen, szinte kimeríthetetlen gazdagságú forráscsoport. Igen lényeges adatokat nyerhet a nemzetközi kereskedelem, ár és bérviszonyok kutatója is — különösen, ha az összes, tehát a Chmiel és mások által kiadott számadásokkal együtt használja fel.

Amikor a magyar kutató kezébe veszi ezeket a mintaszerű, modern forráskiadványokat, szomorúan kell megjegyeznie, hogy nálunk a csak igen szórványosan fennmaradt királyi számadások, amelyek pedig épp ezért sokkal fontosabbak, csak régi, hibás kiadásokban vannak meg. Legjelentősebb számadásunk, az Ernuszt Zsigmond-féle 1494—95-ös kincstartói számadás pl. különösen megérdemelne egy modern, részletes bevezetésekkel és jegyzetekkel ellátott kritikai kiadást. Az Engel-féle, XVIII. század végi kiadásba nem egy sajtóhiba csúszott be, és — közel kétszáz éve — még mindig ezt kénytelen a kutató használni. Reméljük azonban, hogy egyszer nálunk is sor kerül királyi számadásaink új kiadására.

Kubinyi András

Jahrbuch des Vereines für Geschichte der Stadt Wien

(Bd. 5—11. 1947—1954.)

Bécs történetével egy nagy múltú egyesület, jelenlegi nevén a Verein für Geschichte der Stadt Wien foglalkozik. Az egyesület 1953-ban ünnepelte fennállásának századik évfordulóját. Célja a város történetének megírása, és a rávonatkozó források kiadása. A város tanácsának nagylelkű támogatásával 1918-ig megjelent Bécs története 1740-ig (hat kötet) és 18 kötet forráskiadvány. A két világháború között kevesebb támogatást élvezett az egyesület, úgyhogy csak folyóiratait tudta kiadni. 1945 óta megint